

KETRECBÁL

(Regényrészlet)

DUDÁS KÁROLY

Mindez mintha nem vele történne és nem most: csak jön a tarlók és kukoricatáblák közt kacskaringózó dűlőúton, remeg körülötte a fénypárás levegő, nyikorognak a szétszáradt agyú kocsikerekek, a sátorponyváról rávigyorog a szivárványos színészmaszk, a körbeforduló küllőárménykokban szeszínű kutya trappol kilógó nyelvvel, elöl a bakon az a szép színésznő elnyújtott cérnahangon énekel, a népdal megzavarja és még inkább bizonytalanná teszi, rég leülepedett emlékrétegek pattozzanak föl benne, pelo amor Deus, todo inicia desde começo¹, suttogja maga elé, kétoldalt poroszkáló lépések, lebbenő tarka szoknyák, mindez valami régi vonulásra emlékezteti, várja, hogy eleredjen az eső, utolérje őket most is a mindent elborító zivatar, leszakadjon az ég, tengerré változzon a világ, de rendíthetetlenül — mintha csak parancsot teljesítene — tovább szikkaszt a nap, hajszálpontosan a tarkójára süt, érleli-forralja az agyvelejét; van most bőven ideje azon elmélkedni, miképpen került újra ide a bácskai sütős mezőre, ebbe a kiegészített fenekű és reménytelenül lapos tepsibe, éneklő-táncoló-gitározó gyerekemberek közé, hogyan fogadta be a Társulat, ez a különös figurákból álló falujáró karnevál, őt, az idegent, Magó Gellért hatvanesztendős dél-amerikai illetőségű brazil állampolgárt, akinek ez a kemény fedelű könyvecske itt a belső zsebében, pontosan a szíve felett a brazil útlevél, amelyről odahaza azt sulykolták bele, hogy a hazától távol megvéd minden rossztól, eltévedt golyótól, zaklatástól, de olhos abertos e ouvidos atentos por tu o abuelo, la no pais distante e

¹ Szent Isten, minden kezdődik előlről.

estrangero²; ahogy erre gondol, leeresztett szemhéja sötét vásznán a zászlót is látja meglobbanni: zöld mezőben a fekvő sárga háromszög, közepében tengerszín csillámlással a földgömb, negyven esztendeje ez a nemzeti lobogója, s ez is marad most már véglegesen; ó, igen, a zászlók: az egyszínűek és a több színűek, a finom selyemből varrottak és a durvább szövésűek, a címeresek és a címerüktől megfosztottak, a jelmondatokkal díszítettek, a csillagosok és a csillagtalanok, a megtépettek és az örökké frissen vasaltak, amióta az esztét tudja, belelobognak az életébe.

Amerre eljöttek, mindenütt földből kimeredező tanyaromok, repedezett bőrű fehér falak a végtelen kékségben, bevett ablakú iskolaépület maradványai a szántóföld-tengerben, pois, tãmben, en este modo³, mondja félhangosan, s összerezzen, még majd magában beszélő vén szarosnak mézik ezek a gyerekek, szerencsére, senki sem vette észre a motyogását, a falak tövét körös-körül fölverte a gaz, az egykori gyümölcsfák sehol, csupán néhány sárgaságban szenvedő fiatal akác, hiányos fürtű bodzabokor, az ott jobb kéz felől lehetett a Kancsal-tanya, mögötte a Berec-tanya, Mészáros Gáspár tanyája, mi van most Kancsal Jóskával, Berec Vilmossal, Mészáros Gáspárral és a többiekkel?; behunja a szemét, de így a Passo Fundo környéki síkságot látja, a vörössárga laposban hosszan elnyúló kukoricatáblákat és a magasba kapaszkodó cukornádültetvényeket, amelyek tövét az Uruguay folyó nagy kiterjedésű csatornarendszere öntözgeti, az itteni Brazília tanyaromjait, ezt a tájat már csupán nyitott szemmel képes látni, pedig az óceánon való átkelése után majd egy évtizedig ébren és álmában, józanon-részegen ezeket a hullámos hátú szántóföldeket látta, más semmit; közben hogy nevetettek rajta a falubeliiek, sajnálkozhatott a rokonság, amikor első leveleinek kézhez vétele után arról értesültek, hogy ő, Magó Gellért, aki átkelt a nagy vízen, hogy örökké ragacos, örökké poroszagú vidékről eljusson álmai tájára, az igazi Brazíliába, ahova öt-éves kora óta szünet nélkül kívánczolt, a kakaó, a kávé, a gyapot, a végenincs őserdők és a nagy folyók országába, végül is peon lett, caboclo, ugyanolyan megvetett földtúró — harmadrangú ember —, mint az apja, a nagyapja, a dédapja és bizonyosan minden elődje, hogy röhögtek rajta, amikor arról tájékoztatta őket, hogy a kivételesen mostoha időjárás ellenére közepesen termett a kukori-

² Vigyáz majd rád nagyapa, abban a messzi, idegen országban.

³ Így valahogy vagyok én is.

ca, nem bújhatsz ki a bőrödből, Fiam, írta nehezen olvasható görbe betűvel egyetlen levelében az apja, mert a levélírás az anyja dolga volt, a Sors és a Körülmények mindég gondoskodnak róla hogy mink megmaradjunk annak amik kezdettől fogva vagyunk akár Itthon akár a Nagyvízen tunam, hát ha később még azt is megírta volna haza, hogy az odautazását leszámítva többé nem látta a tengert, pedig mindössze háromszáz kilométerre esik a farmjuktól, de ő a nagyvíztől a kéthónapos hajóút során alaposan megcsömörlött. Még jó, hogy idefelé már repülőgépen jöhetett, igaz, a repülést sem valami jól viseli el a gyomra, de a két napot mégiscsak könnyebb átvészelni, mint a két hónapot, végső soron baj nélkül tette meg a sok ezer kilométert, csupán itt Topolyán ment el a menetrendben föltüntetettnél tíz perccel korábban a Becsére tartó busz, úgy látszik, az ilyesmihez itt majd hozzá kell szoknia, mi nekem tizenöt kilométeres gyaloglás, gondolta, s tétovázás nélkül nekiment az országútnak; négy vagy öt kilométer után érte utól a cifra karaván, először azt hitte, vándorcigányok, nézd, ezek még mindig nem fáradtak bele az örökös vándorlásba, az új rend sem volt képes őket egészen helyhez kötni, az indiánokra gondolt hirtelen, hitetlenkedve a fejét csóválta, ekkor vette észre a sátoros kocsi oldalán a szélesen vigyorgó maszkot, vándorszínészek, kapott észbe, de hát ez még nagyobb képtelenség, vándorszínészek most, a huszadik század vége felé, Európa kellős közepén, de ekkorra már a Társulat tagjai körülverték, lármásan érdeklődtek úticélja felől, ölelgették, és a vállát kezdték veregetni, amikor meghallották, milyen nagy útról érkezett; így került közéjük, s tett velük néhány napos vargabetűt a környékbeli falvak felé, a dolgától igazán megtehetette, hiszen a két hetet, amennyire visszajött, teljes egészében arra szánta, hogy még egyszer szétnézzen az egykori helyszíneken — minden biztonnyal ez lesz az utolsó itteni széttekintése —, találkozzon néhány ismerőssel, ha ugyan még megismer valakit, s lesz olyan, aki őt megismeri.

Vége szakad a dűlőútnak, ez már a falu, mindjárt ráfordulnak az aszfaltos útra, szembekerülnek a messziről idekéklő helységnevelző tábláival, bárhogy is próbálja legyűrni meghatottságát, nem sikerül neki, könnybe lábad a szeme, s beúsznak elébe lábhasorban a betűk, mint egykor a hószín Judak a Csík-ér vizében: B R A Z I L I J A; a Társulat rázendít a dalra, szól a gitár, bufog a dob, de mindezt éppen csak hallja, a fehér házfalakat nézi, az ablakokat,

a léckapukat, a kéményeket, az akácfákat, majd elnyeli őket a szemével, negyven év, gondolja, úristen, mekkora idő, de ez a leg-szélső ház mintha akkor is ugyanígy állt volna, s a Csárda is, csu-pán a teteje lett cserepes, és a óégtáblát cserélték ki a bejárat fö-lött: Gostiona Beograd, most jut eszébe a fényképezőgépe, ideges ujjakkal keresi elő a vállára vetett fekete bőrtáskából, némi tétó-vázás után a széles látszögű lencsét szereli föl, kilép oldalt, s be-fogja a keretbe az egész falut.

Amíg a Társulat dallal-táncsal hírt ad magáról a brazilósiak-nak, utcáról utcára járva igyekszik minél jobb benyomást kelteni, nehogy estére üresen maradjon a manilamadzaggal elkerített, disz-nószaros színpad körüli nézőtér, nehogy üresen maradjanak a ka-lapok, a cilinderek, a micisapkák, tízdinárosok, húszdinárosok, öt-vendinárosok, százdinárosok nélkül, mert akkor a gyomruk is üre-sen marad, ő előresiet, beül a kocsmába, mert a fotóstáskájában tar-tott laposüveget már réges-rég kiszikkasztotta a hőség, jó erős házipálinkát rendel, csak bolti van, mondja mogorván a pincérnő, házit szigorúan tilos tartanunk, akkor hát legyen bolti, jöhet, meg-tölteti vele a laposüveget is; apró kortyokban nyeli az utalt, pró-bálja fölidézni az egykori ízeket, de csak a sárga színű gyenge lé büdösségével szalad tele az orra. Lopva körülkémlel, hátha fölis-mer valakit a régiek közül, de mindössze a kockás terítő s sarokasz-talnál sörözik három farmernadrágos legény, a pincérnő ismeretlen, fáradt arcú asszony, a biliárdozók már valamivel több figyelmet érdemelnek, három harminc és negyven év közötti fiatalember, nagy szakértelemmel lökögetik a csontgolyókat, majdnem teljesen némán, csupán a kezük és a tekintetük dolgozik, de hát végső soron velük sem menne sokra: legfeljebb éppen hogy megszülettek, amikor ő kivándorolt. Még egy pálinkát rendel, s amikor a pincérnő kihozza, akkor döbben rá, hogy az előbb is decis poharat tett elébe, majdnem színültig tele, jóleső érzéssel nyugtázza, errefelé változat-lanul rendesek az emberek, kellemes bágyadtság árad szét a tag-jaiiban, hátradől a széken, és a feje fölé aggatott fémes csillogású képeket kezdi vizsgálgatni: a meztelen s jócskán légszaros égő fényénél szinte szikráznak a föllborzolt madántollak, a bársonyos ördöglepkeszárnnyak, az akácfák törzse is zsibog, nézze csak őket, ezeken a festményeken igazán van mit nézni, az egyik biliárdozó közelebb jön, alig észrevehetően akadozik a hangja, s parányit mintha a léptei is bizonytalanok volnának, krétázott hegyű dávkó-jával sorra kopogtatja a képek felületét, esztergaforgácsból vannak,

uram vagy elvtársam, a legjobb minőségű esztergaforgácsból, és ahogy ez meg van csinálva, az külön mese, szorult ebbe a mi népünkbe tehetség, az úristen se tudja kiverni belőle, pedig próbálgatja mind a két kezével; áthozza sörét a biliárdasztal széléről, tiltakozó társait egyetlen mozdulattal leinti, ti csak lökjetek nélkül, az én nevem mellé írjatok egy nagy nullát, vegyétek úgy, hogy telibe találtam a hitlert, mert most én ezzel az idegen úriemberrel fogok diskurálni, lezökken, súlya alatt megreccsen a szék, ez a hang, ezek a mozdulatok mintha emlékeztetnék valakire, duzzadó izmú karján tetovált vasmacska, igazán ne haragudjon, uram vagy elvtársam, hogy idepofátlankodtam, de nekem most okvetlenül beszélgetnem kell valakivel, máskülönben megbolondulnék, mi itt már lassacskán leszokunk a beszédről, vagy dolgozunk vagy pedig a találatokat számolgatjuk, egyikéhez se kell sok beszéd, a söröket az Ilonkára bizzuk, számolja ő, Ilonka, nekem még hozzon egy sört és természetesen italt az idegen úriembernek; most tiltakoznia kellene, hogy dehogyis idegen úriember ő, de helyette hallgat, mert volna-e értelme a tiltakozásának, volna-e benne szemernyi igazság, hiszen olyan messziről jött, mint még előtte senki erre a tájra, messzebről, mint valamikor a honfoglalók, körül folyja lassan, maga alá gyűri a csontgolyók monoton csattogása; az esztergaforgácsnál hagytuk abba, a cimborám hordja haza táskája fenékén a gyárból, itthon aztán megalkotja belőle ezeket a hét nyelven beszélő festményeket, Németországban leste el a fufangját, amikor kiint dolgoztunk, a csodájukra járnak ezeknek a festményeknek, kettőt már meg is vásároltak belőlük a városiak, darabját kétszázezer régi dinárért, szorult ebbe a mi népünkbe tehetség, meg aztán mindenféle marhaságot ki kell a magunkfajtának fundálnia, ha rendesebben akar élni, no egészségünkre; egészségünkre, fenékig üríti a poharát, Ilonka, lesz szíves egy túrát, ezt talán még mindig így mondják magyarul, gondolja, egy túrát, úristen, még majd itthon felejttem el az anyanyelvemet; túllruhás kislány jön elő a söntés mögött, hétévesforma, összeszedi az üres poharakat, üvegeket, önkéntelenül követi a tekintetével, amikor újból eltűnik a söntés mögött, a kocsmaközponti helyét elfoglaló biliárdasztalt kezdi tanulmányozni, ismét csak jó irányba figyel, uram vagy elvtársam, idegen létére kiváló a megfigyelőképesége, hiszen ebben a kocsmában az esztergaforgácsból készült festményeket leszámítva a biliárdasztal az egyetlen darab, amit igazán érdemes figyelemre méltatni, nem kell felállnia, primán idelátszik minden, ami bennünket érdekelhet: első-

sorban persze az, hogy istentelenül öreg jószág, csak rá kell néznie faragott lábaira, fényesre koptatott oldalára, színehagyott posztójára, a posztóját figyelje meg jól, uram vagy elvtársam, mert ennek a biliárdasztalnak a posztója a lelke: valamikor, ugye, élénkzöld volt, mint minden rendes biliárdasztal-posztó, bolyhos és selymes tapintású, akár a tizennégy éves lányok puncija — már megbocsásson a hasonlatért —, mostanra persze sárgaszürkére fakult, színnűre, a rálöttyintgetett söröktől össze is ugrott, jóval kisebb lett, mint volt valamikor, az a rengeteg lyuk ott rajta sok száz cigaretta-nyom, tisztára olyanok, ugye, mint a golyóütötte sebek, a világosbarna foltok sörfoltok, hányszor leokádtuk mi magunk, uram vagy elvtársam, hányszor leokádták más falubeliek, messziről ide tévedt idegenek, még olyan is akadt, aki hatalmasat a közepére szart, cégtáblák cserélődtek fölötte, jöttek-mentek a tulajdonosok, de ez az asztal csodák-csodájára itt maradt, és talán itt is marad még egy jó ideig, és nekünk nem kell rá más posztó, mert azon már nem is esne jól a játék, fölötte múlik el szépen észrevétlenül az életünk, hát egészségünkre.

Elnehezül a feje, túl sokat lehetett a tűző napon, mert az képtenség, hogy a pálinka ártott meg neki, nem szokott sohasem, vagy ha most mégis, akkor öregszel, jó farmer, hátrább az agarakikal, nagy itt a füst, és ez az állandó csattogás, a nyitott ablakon behalatszik a Társulat közönségszalogató zenebonája, ideje csatlakozni hozzájuk, engedje meg, hogy most én kérdezzek, tud-e valamit Torma Bálintról, Nagy Vincéről, Lajkó Illésről vagy Kelemen Franciskáról?, beszélgetőtársa fűnkészve néz rá, nem tudja elrejteni a meglepetését, akkor hát maga mégis ismerős erre felé, vagyis hát mégsem ismerős, hiszen Torma Bálint réges-rég meghalt, Nagy Vince most fekszik kiterítve, ha nagyon iparkodik, Lajkó Illést és Kelemen Franciskát még megtalálja; a Társulat már a kocsmá előtt vonul, a farmernadrágos legények derékig kihajolnak az ablakon, csak húsos hátsó felük látszik, itt a Társulat, megjött a Társulat!, a Társulat minden gondot feledtet, a Társulat megríkat és megnevettet, a közönségszalogató dalba többször beleordítanak a ponyvásszékér elé fogott szamarak, a legények röhögnek, cirkuszosok vagy medvetáncolatok, mondja az egyik, medvetáncolatok lehetnek, mondja a másik, azok szoktak egyedül erre mifelénk járni, nézzük meg őket közelebbről, én ugyan nem megyek ki, még majd nekem ugrik a medve, a csontgolyók változatlan keménységgel csattognak, a biliárdozók ügyet sem vetnek a Társulatra; fizet, elne-

hezülő lábbal indulna kifelé, amikor a söntés mélyéről újra előjön a tüllruhás kislány, végigmegy a termen, lassan és olyan könnyedén, mintha csak lebegne, lebeg is talán, akárha balett-táncosnót látna lassított filmfelvételen, nem akar hinni a szemének, mert a kislány sorra fölhajtogatja a maradék sört az üvegekből, könnyű léptekkel a biliárdasztalhoz libeg, kivieszi a dátkót előbbi beszélgetőtársa kezéből — s az meglepő módon szó nélkül átengedi neki —, a kislány alig ér föl az asztal széléig, de begyakorlott mozdulatokkal krétáz, nagy szakértelemmel csúsztatja végig a botot csontos kis mutatóujján, becsípi a szemét, céloz és lök, lökései, amíg csak az utolsó csontgolyó is el nem tűnik az asztal gyomrában, hajszálpontosak.

Előtte halad a Társulat tarka és zajos karavánja, énekszó, zene-szó, lábdobogás hasogatja föl a csend és mozdulatlan-ság burkát, szoknyák lebbenése, ingujjak suhogása, a nagykapuk mögül sűrűsödő kutyaugatás, az udvarok mélyéről a fölriasztott jószág zaja, tenyémyit elhúzódnak a függönyök, ujjnyit megnyílnak a kiskapuk, egy helyen gyermekarcok a kerítésrésben, itt a Társulat, megjött a Társulat!, sötétedés után minden épkézláb braziliai polgárt odavárunk az egykori iskola gyepére, mindenki jöjjön, aki jól akar szórakozni, aki okoskodni is akar, előbb persze végezzenek el a ház körül, mi türelmesen várunk, de aztán igyekezzenek, széket, hokedlit, sámit is hozhatnak magukkal és természetesen rengeteg pénzt, itt a Társulat, megjött a Társulat!; mennyire irigylis ezeket a fiatal embereket, a hitüket, az alkaraterjüket, azt az eltökéltséget, amellyel nekivágtak a háromszáz kilométer hosszú ismeretlennek, s mindezért kedveli is őket, hiszen cselekedeteiben egykori önmagára ismer, óceánon is átgázoló önmagára, milyen szánalmasan összeaszalodott benne mostanra az a csillapíthatatlannak hitt vágyakozás; az isten se törődött eddig ezekkel a tanyára szakadt emberekkel, ömlött a szó a legbeszédesebb színészből, aki összefogni látzott a Társulatot, s aki nyilván — erre meg mert volna esküdni — maga is erről az ágrólszakadt vidékről való, mert ugye minek ezeknek színház, minek ezeknek zene, minek ezeknek szépség, dolgozzanak, amíg futja az erejükből, úgyis csak arra valók, aztán forduljanak föl, lehetőleg minden komplikáció nélkül, helyükbe lépnek majd a gyerekeik, mert természetesen ők is csak arra valók, és ez így folytatódik az idők végezetéig, hát mi majd igazítunk valamicskét a dolgokon, kihozzuk ide a színházat, kihozzuk ide a zenét, kihozzuk a

szépséget, jövőnk mindaddig, amíg erő lesz a lábunkban, vér a pöcsünkben és amíg csak hagyják, a Társulat minden gondot feledtet, a Társulat megríkat és megnevetet, sötétedés után minden épkezláb brazíliai polgárt odavárunk az egykori iskola gyepére, bemutatásra kerül egy emelkedett stílusú mesejáték, előadják a Társulat színészei, ígérjük, hogy mindenki megkapja a kedvére való szórakozást, lesznek majd csodák, királyok, katonák, lesz pompa és lesz nyomorúság, lesznek okosságok és butaságok, lesz majomország, lesz majd, aki hőseiben magára talál; a közönségcsalogató hangjaiba mintha oda nem illő zajok vegyülnének, elnyújtott, panaszos kántálás, uramisten, de ismerős ének, és milyen közelről hallatszik egyszerre, de közelről: egész marad majd mélkülem ez a széles világ válásomat nem érzi csak e síró család, jöttünk messze földről víg komédiások, nemes portékánk szolgálja okulástok épületesekre lésszen amit lártok, bufog a dob, peng a gitár, de hirtelen mintha húrja szakadna, egy embernek halála olyan kicsi eset, hogy nem is veszik észre a boldog emberek pedig egy egész világ dült össze e napon holtig tart ez a bánat kedves családomon a nap fénye sötétebb s hidegebb lesz a nyár idegen a ház mert nincs a gondos atya már, egyetlen ló húzza a halottaskocsit, bicegő kivénhedt jószág, minden második lépésnél nagyot bólint, molyrágta, szürkévé enyhült gyászleplenek rojtjairól régen lekopott az ezüstözés, akárcsak a halottaskocsi lecsonkolt szárnyú, agyonrepedezett angyalairól, amelyek mögött mindössze három csörgős levelű tartósított koszorú himbálózik, az egyik minduntalan hozzáverődik a bakon ülő sírásó könyökéhez, a koporsó mögött az ijedt ábrázatú pap, a kántor, a bőrükben alig férő ministráns gyerekek, a következő sorokban bizonyára a hozzátartozók, feltűnő módon senki nem zokog, nincs sírás, jajveszékelés, egyedül az a meglepően karcsú, formás asszony törölgeti minduntalan a szemét, és az a szigorú arcú férfi ott a menet elején, hol is?, honnan is?, meglehetősen népes a gyászmenet, túlnyomórészt idősebb emberek: fekete ruhás, fehér inges férfiak, akárcsak az ingük, úgy világít a fejük, még néhány év és hozzájuk fehéreredek én is, a nagy meleg ellenére mindegyik ott szorongatja a kalapját, mint valami védőpajzsot — pajzsot ki ellen, mi ellen? —, az asszonyok valamennyien fejkendőben, milyen egyformává teszi őket ez az arcukat befogó szigorú keret, jönnek előre rövidre fogott lassú léptekkel, megállíthatatlanul, a színészek már egészen lecsendesedtek, ponyvásszekerükkel az út menti sekély árokba húzódva adnak helyet a másik szekérnek, amelynek a világ összes ország-

útján elsőbbségi joga van minden más járművel szemben; szinte hihetetlen, hogy ezek még mindig így temetnek, gondolja, s eszébe jut a fényképezőgépe, gyászszertartás ide, gyászszertartás oda, óvatosan föllép egy földkúpra, sorra szedi az arcokat a halottas menetből, rákattint néhányszor az árokba szorult vándorszínészekre is; ahogy magasabbra billenti az objektívet, a homályos négyzetbe bejön a halottaskocsi, ráösszpontosít a koporsóra, kiélesíti a képet, megjelennek a műanyag betűk: Nagy Vince élt 85 évet, nem nyomja le a gombot, csak néz bele a parányi ablakba rezzenéstelen tekintettel, néz még akkor is, amikor abból már rég kigördült a koporsó.

A hajnali szünkületből oszloponként bontakozik ki a hegyes tetjű kastély, a kastély fáit még vagy már nem látni pontosan, az alacsony cselédházak közötti mozgolódást viszont aprólékosan érzékeli: a férfiak a lovakat fogják be, meg-megsörren a zabla, koppan a hámfá vége, ahogy a kocsirúdhoz ütődik, dobbantanak néha, föl-fölhorkannak a lovak, mintha csak éreznék, hogy ezúttal nem mindennapi útra szerszámazzák fel őket, iparkodjunk, emberek, kiabálja Nagy Vince, iparkodjunk, az asszonyok zsákokban, összekötözött lópolkrócokban, karkosarakban hordják ki a ház elé holmijukat, az a vékonyka ott az anyja, a legfürgébb most is, akár csak kukoricakapálás és krumpliszedés idején kint a földön, mint a fíngláng, pontosan olyan, szokta róla mondani az apja, kapkod, hogy minél gyorsabban forduljon, pedig odabent már alig-alig maradt kihoznivaló, amit érdemes volna magukkal vinni, szeszinű kutya rohángál a lábak között, a Morzsi, kész csoda, hogy keresztül nem esnek rajta, mindezt a kavargást csak elmosódva látja a bemészelt ablaküvegen keresztül, akárcsak azt, hogy a férfiak nyakig begombolt fehér ingben és vasárnapi kalapban vannak, az asszonyok fekete ünnepi ruhában, fekete fejkendővel keretezett, tisztára mosott arccal, mintha lakodalomba vagy temetésre készülnének. Akkor hát elérkezett az idő, hogy útra keljünk, gondolja, hogy nekimenjünk a nagyvíznek, amiről az emberek még a télen elkezdtek puszogni, ahogy ráérő idejükben körülülték a kemencét, köhögtető dohányfüstbe borítva a szobát, többnyire Nagy Vince vitte a szót, nem élet ez így tovább, emberek, örökké a más keze-lába lenni, a többiek hümmögtek, bólogattak, magyar ember mindig a más keze-lába volt, dörmögte közbe csendesesen az apja, és most már az is marad, de hát nem muszáj, hogy az maradjon, össze kell csomagolni, el kell menni innen, erről a vidékről, át kell menni a

nagyvízen, Amerikában megbecsülik a dolgos embert, ott saját földed, saját házad lehet, jaj, az rettentő messze van; egészen a falig húzódott a kuckóban, a jó langyos falnak szorította a hátát, legszívesebben belebújt volna, nehogy az emberek észrevegyék, mert az ilyesmi nem gyerek fülének való beszéd, nem a gyerekek meg az asszonyok dolga, az apja már lóditaná is kifelé a hideg konyhába, az anyja nagy mosogatóvájdlingja mellé, vagy egyenesen a huzatos gangra, ahova behordja a havat a szél, s ahonnan a fehér lepedővel letakart üres kastélyparkra látni, amelyet magas tuskésdrót választ el a cselédházak szűk portáitól, miért zárhatták el őelőlük kerítéssel a parkot, hiszen a drótszemeken át igen jól látni, hogy csupán fák vannak ott és különféle formájú bokrok, nincsen semmi őriznivaló, fúrta magát bele a falba, nyelte a sűrűsödő dohányfüstöt, s amikor meggyújtották a petróleumlámpát és táncolni, nőni-kisebbedni kezdtek az árnyékok a szemközti falon, a gerendabordás mennyezetten, puhán, csendesen, akár a kinti hóesés, ráérezkedett az álom: lába előtt rettentő nagy víz, ilyent még sohasem látott, ez nem a Csík-ér áradások idején tová szélesedett vize, körötte sehol a mádas, a nyárfák meg a lehajló fűzfaágak, csak víz, ameddig ellát, habzik, hullámozik, sistereg, kioldja bőszárú gatyáját, ledobja magáról foltos ingét is, gázolna bele a szélébe, de az elhúzódik előle, hiába próbál belelépni, és ő nem tágt, megy előre, üldözi szűkölő makaösséggel, végtére megadja magát a víz, gyűrött köpönyegként terül a talpa alá, simogatja langyos cirógatással, belegázol térdig, derékig, egyre távolabb kerül a parttól, már válláig ér a víz, ekkor jut eszébe, hogy hiszen ő nem is tud úszni, fordulna vissza, de már késő, lába alatt nincs szilárd talaj, összecsapnak fölötte a hullámok, szájába víz csorog, de hát miért van sós íze ennek a víznek?, kiáltani akar, amikor közvetlen közelében észreveszi Engelmann tekintetes kisasszonyt, hófehérre festett nádfonatú székben ül, ugyanúgy, ahogy a kastély teraszán szokott üldögélni, kezében csontnyelű, virágos napernyő, a hatalmas szék könnyedén hintázik a hullámokon, a tekintetes kisasszony mosolyog, szép fogai szikráznak a napsütésben, kicsi Magó Gellért, ülj ide mellém, felé nyújtja a kezét, s mint a tollpíhét, olyan könnyen emeli ki a hullámokból vagy talán ezt nem is akkor álmodta, hanem előbb vagy éppen jóval később, mert akkor a Nagy Vince hangját hallgatta egész idő alatt: a faluban kidobolták, hogy mehet, aki akar, a nagyvízen túl hiány mutatkozik a dolgos kézben, engedélyt, útipapírt, mindent megkaphatunk, én csak azt mondom,

gondoljuk meg jól, ez ismét az apja csendes, lassú hömpölygésű hangja, mert a nagylaposon túl földet oszt a község, igaz, mind-össze másfél kvadrátot, de ráfér a házam, nem azért locsoltam verejtékemmel a tekintetes úr földjét, véremmel meg a messi talján földet, hogy most ilyen könnyen szabaduljon meg a király és a tekintetes úr tőlem; már csak az aranykeretes szentképet kell leakasztani az összeropedezett fehér falról, a szentképet, amelynek a legapróbb részletét is pontosan ismeri, ez volt a legelső tárgy az alacsony szobában, amely tartósan lekötötte a figyelmét, az ismeretlen, fura alakú fekete fákkal benőtt halom tetején bíborvörös köpönyegben térdel az Úrjézus, akihez esténként imádkoznia kellett a miatyánkot és az estéli imádságot, később pedig már a hiszekegyet és az úrangyalát is, amelyeket az anyja kegyetlen szívóssággal súlykolt bele, ez lesz az útravalód, egyetlen reménységed, hátha meghallgat az Úrjézus és kihúz a szegénységből, szegény ember gyereke számára nem létezik más reménység, megtanulod őket, még ha belepusztulsz is, és ő összekulcsolt kézzel csak sorolta engedelmesen az értelem nélkül való szavakat, hiszekegyistenben mindenható atyában mennyek és földnek teremőjében és ajézus krisztusban öngyűfiában ami urunk bankifogantatott szentlélektől születek szűzmáriától kínzaték poncius pilátus alatt megfeszítették meghalás eltemették-

harmadnapra halottai ből földtámad a földménagementekben ott ül az atyisten jobbjafelől onnan lézenel jövő dőitél nileveneket érsholtakat, nem ment közben a holdfényben fürdő dombon térdelő emberalakra tekinteni, pedig annak az anyja szavai szerint jószág ragyogta be az arcát, de aki élettelen üres tekintetével, ritkás szakállával és hosszú hajával őt arra a szigorú idegen úrra emlékeztette, aki az Engelman tekintetes úrékhoz szokott fekete hintón kiliátogatni a városból, s akitől ő mindig messzire futott, csupán a szentkép aljába tűzött fényképet szerette hosszan és félelem nélkül elnézegetni, az apja kicsipkézett szélű katonaképét, amelyen bokáig érő köpönyegben, kezében földre támaszkodott szuronyos puskával áll az apja, a köpönyeg gombjain és a szurony élén csillog a napfény; már csak a szentképet kell pokrócba csavarva a kocsira tenni, és aztán nincs, ami tovább tartóztassa őket, indulhatnak.

Úgy távolodik a halottaskocsi Nagy Vincével, mint ahogy a megpakolt parasztszekerek távolodtak akkor a kastélytól és a cselédházaktól: a visszatérés minden reménye nélkül, csak akkor Nagy Vince ült a legelső kocsi bakján, tartotta erős és biztos kézzel a gyepőlőszárat, most pedig hátrakerült a felkoszorúzott saroglyába,

mindjárt a mögötte haladó kocsin ült az apja, bajszosan, délcegen, fiatalon, ő a cimborájánál jóval hamarabb került végérvényesen a saroglyába, több mint tíz éve már, hogy a szíve fölmondta a szolgálatot, a mezőn halt meg, kukoricaszedés közben — talpon állva —, legalábbis ezt írta később az anyja, mine a távirat megérkezett a farmra, már három napja halott volt, a sötét bőrű postás vigyorgva nyújtotta oda neki, finna aqui, senhor Magó, por certo um bem novo de ultramar⁴, s már pattant is föl a motorbiciklijére, ő meg csak állt ott a kongón üres tanyaudvaron, a hatalmas kőház előtt, kezében a háromnapos jajkiáltással, amely mostanra értelmét veszítette, kislíjám eedspaad meghalt siess haza, most már siethet, nem segít rajta a leggyorsabb röptű sugárhajtású gép sem, az óceánon túl szigorú törvények vannak, a halottat legkésőbb harmadnapra földbe kell tenni, most már hiába menne, vagy mindennek ellenére induljon neki mégis az útnak?, nem könnyű a döntés, hacsak az embert nem megvadult lovak ragadják magukkal, mint borotvaél, hasított bele az apja réges-rég elmondott története, amely azóta egyetlenegyszer sem bukikant föl az emlékezés tejsűrű ködéből, de amely most olyan tisztán és hatalmasan jelent meg előtte, hogy kis híján a földre roskasztotta: ott álltunk kettős harapófogóba fogva, reménytelen volt a kitörés, a lovak idegesen nyerítettek és ágaskodtak, mi maroknyiak pedig, akik alól már korábban kilőtték a lovakat, mindenre elszánva raktuk föl puskáinkra a szuronyt, a harapófogó egyre jobban becsípett bennünket, már hallottuk az idegen nyelvű kiáltásokat, már a lélegzésüket is hallottuk, belenézhetünk a szemükbe, ekkor a hadnagyunk váratlanul visszavonulást fújatott, harsogott a trombita, mi pedig zavarodottan tekingettünk egymásra, mert mögöttünk feneketlen mocsár terült el, aztán amikor a lovasok megfordultak, fölhangzott a trombita rohamba vivő hangja, ilyen lesz majd az utolsó ítélet napján is, ennyire fültépő és kibírhatatlan, ettől a hangtól a lovak megbolondultak, szinte egyszerre fölágaskodtak, aztán visszatarthatatlanul belevitték a huszárszázad maradványait a feneketlen mocsárba, mi lovait vesztett gyaloghuszárok pedig csak álltunk ott földbe gyökerezett lábbal, megdenmedve, a legkisebb ellenállás nélkül hagytuk, hogy elszedjék tőlünk a fegyvereinket, jómagam talán arra gondoltam közben, hogy Magyar Istvánnak hívják a fiatal hadnagyot, a földünk volt, rendes bácskai gyerek; végül is mindent mérlegelve úgy döntött, hogy nem indul haza, hiszen teljesen értelmetlen lenne az utazása,

⁴ Itt járja alá, Magó úr, biztos valami jó hír az óceánon túlról.

majd egyszer később, ha lehiggad valamelyest, s megnyugszik az anyja is, majd egy későbbi időpontban; bement a kőházba, amelynek eltűzött méreteit és rapancsos terméskőkockáit már sohasem fogja megszokni, előkereste az apja katonaképét, azt nézte merev tekintettel még akkor is, amikor késő délután a városból hazaért doña Maria, a felesége, s megkérdezte tőle, porquê non almoçavas preparavo o almoço no fogão⁵, összerezett, hirtelen erős szívdobogást kapott, s jó ideig nem tudta, hol van.

Ahogy a szekerek zörögve-nyikorogva távolodtak a hajnali szürkeülettől elősötétlő kastélytól és a mind jobban összezsugorodó cselédházaktól, a ládák és a karkosarak közötti résen még egyszer hátratekintett, úgy látta, erősen megpirosodott az ég, nemsokára vörösen előbújik a megduzzadt napkorong is, de ekkor már a leg-hátsó kocsin kiabált vallaki, nézzétek, ég a kastély, látni lehetett az ég alját nyaldosó lángnyelveket, az alacsonyan guruló füstgomolyagot, valaki gyújtogatott, mondta elől az apja, mi értelme ennek, még majd utánunk jönnék és visszavisznek bennünket, ő pedig borzongva hunta be a szemét, s látta elégni a hófehér nádfonatú széket, Engelmenn kisasszony virágos napernyőjét, lángba borulni a csodálatos mintájú nehéz függönyöket, nem tudta fölfogni, miért kell ennek a sok szépnak elégnie, porrá és semmivé válnia, nem a kastély ég, kiabálta a mögöttük haladó kocsin Tomma János, fönt imbolygott a csomagok tetején, és kalapjával csapkodta a térdét, fröcskölt a nyála, úgy nevetett, s ettől ő még jobban kezdett félni tőle, mint ez ideig, most már végképp elhitte róla, hogy megbolondult a háborúban, ne féljeteK, emberek, nem a kastélyt gyújtottam föl, csak a saját nyomorúságomat, ha porig nem ég, ott Brazíliában is holtig érezném a szagát, és egyre csapkodta a térdét a megvilágosodó reggelben, mintha a nyomorúságot tűzzel el lehetne pusztítani, mondta kedvetlenül az apja, s a gyeplőszárral a ló csontos hátára csapott.

Úgy diktálná most a becsület, hogy a halottas menethez csatlakozzon, ha jól kiilépne, még a temető előtt utolérhetné, de egyre halogatja az indulást, a fényképezőgéppel bajlódik, az árokból kikeményítő színészekkel társalog, segít kitolni az elakadt ponyvás szekeret, milyen lassan múlik az idő, ott volna a helye a menetben, Nagy Vince mögött, de akkor magyarázkodnia kellene a hozzátartozók előtt, hogy tulajdonképpen kicsoda is ő, mi keresnivalója ebben a hollófekete vonulásban, kifakult szafári-ingben, farmer-

⁵ Miért nem ebédeltél, hiszen én odakészítettem a tűzhelyre az ételt.

nadrágban, szürke szőrcsomókkal borított idegen arccal, elviselni a megrökönyödött és szemrehányó kiáltásokat, hát te vagy az, végtére mégis hazajöttél, osztozni akarsz te is a gyászunkban?, ott állna a nyitott sír előtt, hallgatná a kántor elnyújtott énekét, menjbe-tehát koporsódbagyanlótesthajlékodbahiggyed hogy ottannem maradsz-bizonyáraföltámadsz, a pap idegenül csengő szavait, rekviemeter-nam donaei dominerek vieszkatin pace, úristen, Brazíliában egyetlenegyszer sem volt temetésen, utoljára itt, ebben a temetőben, amikor egyik nagynénjét temették, és mégis hogy megragadtak benne a szavak, az ének lejtése, a zokogások, aztán ott állna az apja és az anyja besüppedt sírja előtt, amelyet már régóta nem gondoz senki, korai még ez a szembesülés, nem készült föl rá, mincs hozzá bátorsága, mert gyáva voltál örök életedben, nem is gyáva: gyámoltalan, némi örömet érez, egész kis megkönnyebbülést, hogy még pontosan tisztában van a két szó jelentése közötti különbségeknek, sohasem igyekeztél szembefordulni, örökké elodáztad a döntést, és végül minden esetben meghátráltál, ezért menekültél ki Brazíliába is: a közelítő háború, a súlyosbodó életkörülmények elől, a könnyebbnek hitt ismeretlen felé, ezért nem jöttél haza az apád temetésére sem, majd később az anyádéra, mert féltél a nyakadba szakadó valóságtól, ábrándozni szerettél inkább mindig, ülni a napon és ábrándozni, gyámoltalanságból szántad rá magad arra is, hogy végre hazalátogass, mert végképp ráeszméltél, hogy nem sok közöd van már ahhoz az asszonyhoz, akit a környezeted doña Mariának hív, s aki szült neked két idegen gyereket, Teresa Magót és Antomu Magót, akik aztán megajándékoztak a még idegenebb Rosa és Maria nevű unokákkal, haza is akkor jöttél, amikor itt már senkid sincsen, csak az anyaföld, s amikor majd lejár a látogatásra szánt idő, tévovázni kezdesz, hogy elindulj-e vagy maradj itt végleg; a gyászmenet már rég kicsúszott látómezejéből, csend van körülötte, most eszmél csak rá, hogy nem hall harangszót, persze, ebben a faluban soha nem épült templom.

Reggel volt már, szikrázó reggel, mind magasabbra emelkedett a nap, a kosarak és ládák közé süppedve egyre gyakrabban kérdezgette az apjától, látszik-e már a templomtorony, mert akkor nemsokára beérnek a faluba, az apja hallgatag volt, helyette az anyja válaszolgatott fátyolos hangon, valamitől meg volt ijedve, nemsokára látszik, kisfiam, nemsokára, csak ne nyugtalankodjál, mitől lehet így megijedve az anyja?, az állomásra hajtának majd legelőször, akik nem jönnek tovább, visszahajtják a lovakat, ők

pedig vonatra ülnek, most utazik életében először vonaton, sokáig zötyög majd velünk, mondta az apja, amikor fölkészítette a nagy útra, a városban átültünk másik vonatra — várost is most lát majd először, milyen lehet a város magas házaival és kiteglázott utcáival? —, ez a vonat már sokkal gyorsabb és kényelmesebb lesz, ezen egymáshoz bújva aludni is lehet, aztán harmad- vagy negyednap odaérünk a nagyvízhez, amelynek tenger a neve, de boldog is lesz, ha megpillantja a tengert, amióta csak hallott felőle az emberekől, csak utána vágyalkozik, sehol fák, tarlók, kukoricaföldek, sehol egy kastély, nádtetős cselédházak, csak a nagyvíz, belegázol majd legalább térdig, megmosdik benne, itt végül hajóra szállunk, amit nem lovak húznak, nem is síneken gurul, hanem a víz hátán úszik, csak el ne süllyedjen az a hajó, ijedezett az anyja, mert édes Istenem, akkor mi lesz mivelünk, még a sírunkra se hozhat virágot senki, dehogyan süllyed az el, nyugtatgatta az apja, már mért süllyedne, majdnem két hónapig visz bennünket a hajó, legalábbis így mondta a jegyző úr, aztán amikor megint földet ér a lábunk, az már a végállomás lesz, Brazília; édesapám, milyen lesz az a Brazília?, ott majd mi is olyan gazdagok leszünk, mint az Engelmann tekintetes úrék?, igaz, hogy ott mindennap jóllakhatunk?, az apja konokul hallgatott, az összegubancolódtott hajtószárral volt elfoglalva, az anyjából kezdett el váratlanul ömleni a szó, soha nem hallotta még egy szuszra ennyit beszélni: ha az Isten is úgy engedni, megtollasodunk, minden áldott vasárnap csirkét vágunk, azt esszük meg ebédre, nekem lesz két selyemruhám, tisztára olyan, mint az Engelmann tekintetes kisasszonynak, az egyikben templomba járok, a másikban vasárnap délutánonként kiülök a gangra süt-kérezni, egészen kipirult napbarnított arca, eltűntek szeme sarkából a szarkalábak, a kis Gellért tengerészruhát kap majd, abba jár iskolába, maga meg vasárnap reggelenként fölveszi az ünneplő ruháját, átolvassa az újságot, és szivarozik közben, akárcsak a tekintetes úr, ha pedig kimegyünk a földre kávéét szüretelni, szép ruhában megyünk, nem olyan rongyosban, mint otthon szoktunk, fasza tört ennek a rengeteg szépségnek, mordult közbe mérgesen az apja, azért megyünk ki, hogy dolgozzunk ott is látástul-vakulásig, hogy összekaparjunk egy darabka földre meg saját házra valót, ezért megyünk ki, nem a selyemruháért, és olyan erővel csapott a ló hátára, hogy csak úgy porzott.

Csivalassan haladtak előre a tarlók és számtások közt kanyargó dűlőúton, nyikorogtak a szétszáradt agyú kocsikerekek, kímélet-

lenül szikkasztott a nap, hajszállpontosan a tarkójára süttött, érlelteforralta az agyvelejét, már nem volt kedve semmit sem kérdezni, az volt számára a legfontosabb, hogy minél jobban behúzódjon a csomagok árnyékába, de ott is kibírhatatlanul meleg volt, távoli ézengést hallott, de nem nagyon figyelt rá, el is szunnyadhatott közben, aztán már egészen közel zörgött az ég, majdnem a fejük fölött, felnézett, és körös-körül sötéten gomolygó felhőket látott, itt-ott tejfehér bodrozással, vihar lesz, mondta az apja, s ettől erős szívdobogást kapott, egyes-egyedül van otthon a sötétbe boruló szobában, mintha valaki lópokrócot akasztott volna az újságpapírral befüggönyözött ablak elé, a sűrűsödő villámlások összevissza táncoló borotvaéllként hasogatják föl a sötétséget, nagyokat dördül az ég, remeg az egész szoba, az almárium tetején csilingelni kezdenek az egymáshoz koccanó üvegpoharak, ezt az éles hangú csilingelést már sohasem fogja elfelejteni, mintha szünet nélkül sikoltozna valaki, félelmében a frissen fölmázolt földre kuporodik, a gyékénycsik pattog-perceg alatta, kint a nádtetőt tépi a szél, az ablakot suhogtatja az eső, majd kopogtatja-veri a jég, szentelt gyertyát kell ilyenkor gyújtani, ott lehet valahol a gerendán, nem mer megmozdulni, hogy székre állva fölkapaszkodjon érte, a villámfény lángba borítja az Olajfák hegyét, a térdeplő Úrjézus szigorú arcát, ilyenkor imádkozni kell, egyedül az segíthet, miatyánk kivagyamennyek benszenteltessékmegateneved, megakad az imádkozással, mert a jégeső egyre hangosabban ropogtatja az ablaküveget, Úrjézus ne hagyd, hogy édesanyámat meg édesapámat agyonverje a jégeső, recsegeve betörik az ablaküveg, ömlik be a szobába a víz, csorog le a fehér falon, folyik be a gyékények alá, reszketve a bevetett ágyhoz szalad, lerángatja a lepedőt, tömi a résbe, fölnyalábolja a párnát, székre kapaszkodva gyömöszöli az ablaküvegbe, így talál rá az apja meg az anyja, ahogy zokogva a csuromvíz párnát nyalábolja; itt a zivatar, mondta az apja, Nagy Vince már a kocsikulésen állva intézkedett, nagy csontos alakja belemeredt a tájba, mint akit semmiféle vihar nem képes onnan kimozdítani, emberek, a lovakat kössétek a kocsiodalhoz, takarjátok le ponyvával, pokróccal a holmikat, az asszonyok és a gyerekek húzódjanak a székek alá, már itt is a szele, kiabálta valaki, erős szél söpört végig a lapon, belekapott a lovak sörényébe, megemelgette a pokrócot, harsogtatta a kukoricaleveleket, nagy szemű eső kezdett esni, aztán jéggel tetéztet felhőszakadás zúdult rájuk, a lovak idegesen toporogtak és nyerítettek, a férfiak fejükre terített zsákokkal, ka-

bátokkal még mindig a szekerek körül sürgölődtek, pillanatok alatt lehűlt a levegő, egyszerre lúdbőröztető hideg lett, a kocsik alá is bevért a jeges eső, reszketve bújt az anyjához, és csodálkozva tapasztalta, hogy az is reszket, micsoda ítéletidő, segíts Jézusom, mert különben beleragadunk a sárba, soha nem jutunk el Brazíliába.

Amikor elvonult a zivatar, és sárosan, ázottan kimerészkedett a kocsi alól, elborzadva látta, hogy a laposban eltűntek a tarlók, a kukoricatáblák, mélybe merült az út, mindenfelé víz van, majdnem akkora víz, mint amilyenbe álmában belezárolt, a felnőttek is hitetlenkedve nézték, még a férfiak is, az asszonyok a kezüket tördelték, Jézus Mária, mekkora víz, mi lesz most velünk?, de Nagy Vince és az apja máris észbe kaptak, rendezgettek a megtépázott holmit, kicsavarták az átázott pokrócokat és kabátokat, kapkodva fogták be a lovakat, addig kell kimenni innen, amíg el nem ázik a föld, most még átmehetünk a vízen, mert kemény az alja, de ha megpuhul, az isten se húz ki innen bennünket, örökre bele- ragadunk a sárba, és már indultak is: a lovak ágaskodva nyerítettek, nem akartak nekikimenni a csillogó víztükörnek, aztán mégiscsak nekimentek, pedig nem látszott semmiféle út, térdig, majd szűgyig jártak a vízben, prüszköltek, gőzöltek, habos lett a faruk, a hátuk, az oldaluk, de nekifeszülve csak mentek előre, mintha tudták volna, hogy a közepén nem lehet megállni, s mert a férfiak ordítva gyíztek és ostoroztak; a szekerek meg-megbillentek, kész csoda, hogy valamelyik föl nem fordult, hullámozott, habzott, fröcskölődött a víz, befolyt a kocsiodalakra, fölcsapódott az ülésekre, mögöttük egy asszony sikoltozni kezdett, aztán nyögni és jajgatni, valami történhetett, de ekkor már át is értek a vízen, megint láthatóvá vált a kocs út, ami most sáros volt és csúszós, előbújtak a nedvesen csillogó tarlók, a megszaggatott levelű kukoricatáblák. Megálltak, mögöttük az asszony tovább jajgatott, ült a kocsi tetjén, a hasát fogta, és egyre jajgatott, csoportosulás támadt körülötte, asszonyok szaladgáltak ide-oda, közöttük volt az anyja is, látta, hogy pokrócot teregetnek a sárba, leemelik a jajgató asszonyt, a pokrócra fektetik, hiszen ez a Lajkó Böske néni, az asszonyok körülvették, eltakarták előle, egyelőre nem mehetünk tovább, jött oda az apjához Nagy Vince, irgalmatlan a sár, a lovak kidöglöttek, Lajkó Böske se jöhet tovább ilyen állapotban, abrakoljunk egyelőre; végső soron átkeltünk a nagyvízen, nevetett az apja, úgy is vehetjük, hogy célhoz értünk: éppen itt a nagylaposon túl osztja a község az ingyen házhelyeket, Nagy Vince ingerülten

legyintett, ne bolondozz már, ment beléd vágok, az asszonyok gyűrűjéből erőteljes gyereksírás hallatszott, ki gondolta volna, magyarázta pihegye az apjának az anyja, alig látszott meg rajta, közben a nyolcadik hónapban volt, kisfiú lett, erős és egészséges, ő persze semmit nem értett az egészből, de ekkor már jött oda hozzájuk a bicegő Lajkó Péter, magasan a feje fölé tartva egy rúgkapáló, hangosan bömbölő, kisgyerek formájú valamit, a száját nem tudta befogni, úgy örült neki, mi most már megérkeztünk, nekünk ez lett a Brazília, igaz-e, kicsi Lajkó Illés?, égi jel, suttozták az asszonyok, az Isten akarata, és az embereikre meg Nagy Vincére néztek; énram ne tekingessetek, mondta Nagy Vince, engem nem bolondítottok meg, aki tovább jön, az induljon utánam, de senki nem mozdult, fölugrott az ülésre, elkeseredetten verni kezdte a lovat, de az, bárhogy is erőlködött, a megüledett kocsi nem tudta kiszakítani a sárból, lófaszt égi jelek tartanak itt bennünket, szitkozódott, lófaszt égi jelek, hanem ez az istenverte sár, ez nem akar kiengedni a markából, lekuporodott a kocsija tövébe, hátát a küllőknek vetette, vállát rázni kezdte a zokogás, összegyűnt kalapjával a könnyeit törölgette — ekkor látott életében először férfiembert sínni; az asszonyok továbbra is a csecsemő körül forgolódtak, te már itt születél a vízen túnan, kicsi Lajkó Illés, mire születél vajon?, te kis ártatlan, neked tán már könnyebb életed lesz, mint nekünk többieknek, segítsen meg az Isten, a férfiak ezalatt hevesen tanakodtak, aztán Nagy Vince földhöz csapta a kalapját, hát akkor legyen minden az akaratotok szerint, tenékkületek én se mehetek sehova, idegen földön egyedül olyan az ember, mint az ördögszekér, kedvére sodorja ide-oda a szélvihar, ha elfogadjuk itt a házhelyeket, a jegyző úr el fogja intézni, hogy visszakapjuk a vonatjegyért meg a hajójegyért kiadott pénzt, azon már hozzákezdhetünk az építéshez; a férfiak arcán megkönnyebbülés látszott, az asszonyok minden ok nélkül kuncogtak-nevetgéltek, Lajkó Péter pedig táncra perdült a rossz lábával, de gyorsan megérkeztünk, kiabálta, ez a hely lesz most már a mi Braziliánk. 1925 nyara volt ekkor, említette jóval később az apja, talán 1925 júliusa.